

Gál Katalin

Rashmi Singla: Youth Relationships and Ethnicity. A social psychological perspective.

Recenzió

Ifjúsági kapcsolatok és etnicitás. Szociálpszichológiai perspektíva.

Írásomban *A Nordic Journal of Youth Reserch* 2004-ben megjelent cikkei egyikének bemutatására vállalkozom. A választást a vizsgálati szempontok újszerűsége indokolja, hiszen az ifjúság fogyasztói magatartásán, az ifjúsági életszakasszal járó változások megvilágításán túl az alcímben is feltüntetett szociálpszichológiai perspektíva az etnicitás problematikáját is körbejárja.

A tanulmány egy, a különböző funkcionális vagy működési szinteket (*functional levels*) vizsgáló, az ifjúságot célzó empirikus vizsgálat eredményeiből mutat be, melynek célja az ifjúság és etnicitás kérdéskörének összekapcsolása, annak mikroszintű vizsgálata. A szerző az ifjúsági életszakasz kettős kihívását helyezi előtérbe, azaz azt a kérdést vizsgálja, hogy mit jelent ifjúnak lenni egy etnikai kisebbség tagjaként. Ennek értelmében a faji diszkriminációval járó küzdelem tapasztalataira fókuszál, a kisebbség és többség „ifjainak” a „másokhoz” kapcsolódó percepcióit emeli ki. Az empirikus vizsgálat ún. közelkép portrékra (*close-up portraits*) alapszik, és az interjúalanyok narratíváit használja fel a az értelmezéshez és magyarázathoz. Az ifjúság „jól” és „szegényesen működő” életvilága tulajdonképpen a lét kulcsproblémáinak szerkezeteként összegezhető, azaz a „lenni, tenni, tudni” köré épül fel. Ebben a vonatkozásban a társadalom és család kihívásait mutatja be a tanulmány, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az etnikai kisebbséghez tartozó ifjak sikeresen vegyék a kettős kihívás adta akadályokat, amelyekkel konfrontálódnak.

A szerző abból indul ki, hogy az „idegenekre”, külföldiekre vonatkozó percepciókban egy szemléletváltás észlelhető, azaz egy relatíve toleráns diskurzus negatív és kritikai szemléletű diskurzussá vált. Az alapvető kutatási kérdés is erre vonatkozik: a modern dán társadalomban hogyan észlelik a többség és kisebbség ifjai az etnikai vonatkozású kihívásokat, hatásokat, milyen észleletek alakulnak ki, illetve milyen válaszreakciókat vált ki az etnikai kisebbség ifjú tagjaiból a rájuk irányuló faji diszkrimináció.

Elméleti megalapozás tekintetében is kettősség jellemző a cikkekre: a szociálpszichológiai elemzés az egyén és társadalom viszonyát, a marginalizáció (különböző társadalmi szinteken) lehetőségeit kiemelve, szubsztancialista és szociálkonstruktivista megközelítésekre egyaránt támaszkodik. A szubsztancialista perspektíva alapján az ifjúsági életszakasz a biológiai változásokon túl a társadalomban bekövetkező változások (technológia, család, oktatási rendszer) nyomán egy konstrukció, egy korlátokkal és lehetőségekkel, a modern társadalom kihívásaival járó és megszerezhető képességekkel jellemezhető, a gyerekkor és felnőttkor közötti életszakasz. A szociálkonstruktivista megközelítés azt a módozatot veszi figyelembe, ahogyan az egyének önmagukat definiálják. Ebben az értelemben pedig az ifjúsági életszakasz egy sokoldalú kapcsolati háló. A modern társadalomban jelen levő, az individualizmushoz kapcsolódó diskurzusokkal ellentétben tehát az egyének itt alapvetően egymástól függenek. Következésképpen ez a megközelítés összekapcsolja az ifjúságról szóló elterjedt elméleteket. Ezek ugyanis korábban passzívnak,

gyökértelemek, a hatalommal és hierarchiával szemben antiszociálisnak minősítik az etnikai kisebbségben élő ifjúságot.

A faji diszkriminációt Gergen nyomán a szerző is kontextusfüggően vizsgálja, ehhez ismernünk kell az etnicitásra vonatkozó megközelítéseket. Az enicitás egyrészt egy tágabb kontextusban értelmezett kapcsolati és tudati hovatartozás, melynek két összetevője van: az ún. ön-kategorizáláshoz (önbesoroláshoz) való hozzáállás, valamint a kulturális adaptáció mikéntje. Másrészt az etnicitás alapvető megvilágításban primordiálisan a leszármazásra, bőrszínre, instrumentálisan pedig kimondottan társadalmi folyamatokra vonatkozik. A fentiek alapján a szerző az etnicitást egy dinamikus jelenségként azonosítja, mely szorosan összekapcsolódik a társadalmi nem, faj és osztály problematikájával. Ezek alapján a rasszizmus az mód, ahogyan egyesek a „mi feljebbvalók vagyunk, mint ők” kijelentés alapján felépítik a „mi” és „ők” közti különbségeket. Összegzésképpen tehát: napjaink rasszizmusa nem is annyira biológiai, mint inkább kulturális eszméken nyugszik.

A KONCEPTUÁLIS SZERKEZET ÁTALAKULÁSA: A KETTŐS MARGINALIZÁCIÓTÓL A KETTŐS KIHÍVÁSIG

A szerző újrafogalmazza a korábban is említett kettős marginalizáció paradigmáját, melyben a kisebbségi ifjúság mint a gyerekkor és felnőttkor közötti életszakasz, illetve a kisebbségi enikum és a többségi társadalom között elhelyezkedő csoport jelent meg. Ennek eredményeképpen születik meg a kettős kihívás paradigmája, melynek értelmében az ifjúsági életszakasz a korlátok és lehetőségek periódusa, ezek pedig a valamely kisebbséghez tartozók esetében megkétszereződnek – a kettős kihívás a családi és más emberi kapcsolatok, az etnikumhoz való viszony és a diszkriminációval járó tapasztalatok menedzsmentjére vonatkozik.

A módszertani kérdésekre vonatkozó fejezetben alapos leírást kapunk nemcsak a használt módszerekről és eljárásokról, hanem a vizsgálatot megelőző screeningről, annak eredményeiről, a dán társadalomban fellelhető, az etnikai kisebbségek megnevezésére használt címkékről. Az alanyok kiválasztásánál stratégiai szempontokat követve a „jól” és „szegényesen működő” ifjúsági korosztályt (16-21 évesek) etnikai kisebbséghez tartozók és dán ifjak (többséghez tartozók) egyaránt képviselték. Operacionalizálva a „jól” működő és „szegényesen működő” ifjúság arra vonatkozik, hogy elméleti és gyakorlati (társadalmi) tekintetben az alany „jól” vagy „szegényesen” „menedzselt” a társadalmi életben, küszködik vagy sem pszichológiai problémákkal, illetve különböző szociális szervezetek szolgáltatásait igényli vagy sem. A funkcionalitás-működés alapvető mutatója pedig leegyszerűsítve a posztmodern társadalomban a valós élet és az elméleti értelmezések közti különbségekből adódik, azaz a mindennapi gyakorlat és az ideáltipikus közti különbségre vonatkozik.

EREDMÉNYEK, ÉRTELMEZÉSEK

A kutatás eredményeinek értelmezésekor a szerző nem törekszik ok-okozati összefüggések feltárására, tág értelmezését adja a megfigyeltnek, ugyanakkor nem nevezi általánosításnak a leírtakat. Az etnicitás, mint az ifjúsági életvilágok komplex és dinamikus jelensége és az ehhez

kapcsolódó ismeretek felhalmozása egy tudományos folyamat részeként summázható. Kiugró eredményként írja le, hogy a megkérdezettek narratíváiban indirekt módon jelenik meg az etnicitás, és csupán az elemzés során manifesztálódik, mint meghatározó társadalmi faktor, ebből pedig azt emeli ki, hogy az etnicitás ritkán használt fogalom a fiatalok körében, mindössze egy tudományos terminus, mely szorosan összekapcsolódik más faktorokkal.

Az eredmények a következő témák köré csoportosulnak: 1. a „mások” (dánok) percepciója az etnikai kisebbséghez tartozó ifjak körében (mítoszok, inspirációk) és fordítva, 2. a faji diszkriminációval járó tapasztalatok, 3. az etnikumra vonatkozó percepciók és 4. a társadalmi kapcsolatok. A tanulmány a továbbiakban az első két témát tárgyalja, külön alfejezetet szentelve a faji diszkriminációra adott válaszoknak.

A „másokhoz” kapcsolódó percepciók tekintetében három csoportot határol el: túlnyomóan pozitív, vegyes, és túlnyomóan negatív, melyek annak függvényében változhatnak, hogy mennyire élnek a megkérdezettekben a „másokra” vonatkozó előítéletek, sztereotípiák, illetve hogy „jól” vagy „szegényesen működőként” azonosítható be vagy sem. A narratívák alapján azt a következtetést vonja le a szerző, hogy a „másokhoz” kapcsolódó negatív, dehumanizáló észleletek reciprok módon kapcsolódnak az interetnikus keveredés mértékéhez, azaz megerősít abban, hogy ezek a percepciók nem önmagukból, a „másokról” való kevesebb tudásból, hanem az előítéletekből adódnak. Az etnikai kisebbségben élőkre irányuló társadalmi kihívások pozitívumaként summázható az etnikai határok tompítására, a több „közös nevező” beazonosítására való törekvés, mely magasabbfokú interetnikus elfogadásban, toleranciában és társadalmi kapcsolatokban nyilvánulhat meg.

A továbbiakban, más hasonló témájú kutatások (Wallman, 1986; Alund, 1999; Rogild, 1995) következtetéseivel összhangban, az ifjúsági életszakaszt olyan periódusnak tekinti, melynek során az egyének képesek arra, hogy létrehozzák a „másokhoz” kapcsolódó mítoszokat, észleleteket, percepciókat, nemcsak a személyes kapcsolataikban, hanem az egész társadalomhoz való viszonyulásmódjukban. Az etnikailag heterogén társadalmi berendezkedések átjárhatóbbnak, flexibilisebbnek mutatkoznak az interetnikus kapcsolatok tekintetében. Ugyankor az egész társadalomhoz való viszonyban fontos szerepet játszanak a faji diszkriminációból adódó tapasztalatok és az erre adott válaszok.

A FAJI DISZKRIMINÁCIÓ TAPASZTALATAI

A faji diszkriminációból adódó tapasztalatok narratívái egy másik közös nevezőt képeznek a társadalmi nem és etnikai kisebbség között. A „jól működő” etnikai kisebbség ifjúsága alig von maga után „direkt” fizikai erőszakot, annál gyakrabban „láthatatlan” verbális formáját a faji diszkriminációnak. A „szegényesen működők”, köztük pl. azok, akik nem járnak semmilyen oktatási intézménybe, más aspektusait is felfedik a faji diszkriminációnak, általában a társadalomban észlelhető bánásmódnak, fizikai erőszaknak. Kiemelten tárgyalja a szerző a munkaerőpiac „összecsapásaiból” adódó diszkriminációs aspektusokat, melyet a dán statisztikákat tanulmányozva is alátámaszt, Dániában ugyanis akár három-négyszer is magasabb a munkanélküliség aránya a különböző kisebbségek körében, mint a dánok körében.

A diszkriminációs kihívásokra és tapasztalatokra adott válaszok számos faktortól függenek. A szerző egy modell segítségével érzékelteti a különféle választípusok közti különbséget. Három

csoportot határol el: passzív, aktív konstruktív és aktív destruktív válasz. A passzív „válaszoló” apátiával, a faji diszkrimináció passzív elfogadásával jellemezhető, és leggyakrabban a „szegényesen működőkre” vonatkozik. Az aktív konstruktív válaszadás valamelyest demokratikus erőfeszítést és szervezést, jobb eredményekre való törekvést, aktív részvételt, rasszizmus elleni aktív küzdelmet, valamint ehhez kapcsolódó tapasztalatot igényel. Ezzel szemben a diszkriminációra adott destruktív válasz során az egyén önmagát határozza meg a probléma okaként, ez pedig antiszociális és erőszakos viselkedésben mutatkozik meg. Nyilván a destruktív válasz normális reakcióként is felfogható, hiszen, ahogyan a szerző maga is megjegyzi, nehézségbe ütközhet pl. egy-egy egyén terroristaként vagy szabadságharcosként való beazonosítása.

Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy mennyire lehet konstruktív a faji diszkrimináció, azaz kinek, és mennyi ideig. Nyilván nem szabad szem elől tévesztenünk azt a társadalmi leckét, miszerint a diszkrimináció erőszakot stimuláló, destruktív viselkedést is szülhet.

A FIATALOK ÉLETVILÁGA – A LÉTEZÉS FORDULÓPONTJAI

Számos, az ifjúságot leíró, pszichológiai megközelítésű tanulmány a létezés kulcsproblémáját az identitás köré építi fel és írja le. Ezzel szemben a szerző a lét három ún. döntő fontosságú fordulópontját azonosítja be, melyek a „lenni, tenni, tudni” – ezeket kapcsolja össze az ifjúság és etnicitás kérdéskörével. A tanulmányban modelleket is találunk erre vonatkozóan, melyekkel a szerző a fiatalokra irányuló, már korábban is említett kettős kihívás természetét kívánja megrajzolni, anélkül, hogy túlságosan leegyszerűsítene a kutatott jelenséget és annak magyarázatát.

Az empirikus kutatás nyomán elmondható, hogy a fiatalok a „lenni” és „valamivé válni” közötti egyensúlyra törekedve az emberi kapcsolataikban változó módon kerülnek kontaktusba az etnikai kisebbséghez és a dán többséghez tartozókkal. A megrajzolt modellek külön mutatják be a „jól” és „szegényesen” működők „lenni, tenni, tudni” köré csoportosuló megnyilvánulásait. Ezek alapján a „jól működő” ifjakra jellemző, hogy elfogadják az etnikai kisebbséghez való tartozást („lenni”), látogatják az oktatási és vallási intézményeket, ragaszkodnak az anyanyelv ismeretéhez, jelen van a „más csoport” percepció („tudni”), ez pedig aktív vallási, anti-rasszista érzületekben, tettekben, etnikai jellegű szervezkedésekben nyilvánulhat meg („tenni”). Mindezek mögött támogató családi kapcsolatok állnak, a magatartásra jellemző a tárgyalókészség, valamint a kompromisszumra való hajlandóság, az erkölcsi támogatás, és a többségi társadalomhoz való viszonyban egy részleges elfogadottság. A másik csoport esetében ez az egyensúly felbomlik, a „szegényesen működőkre” ugyanis az etnikai kisebbséghez való tartozás elutasítása, a konfúz magatartás jellemző („tudni”), az oktatási intézmények látogatottsága korlátozott vagy egyáltalán nem jelenik meg, a „másokról” való percepció pedig dichotóm („fehér vagy fekete”, nincs átmenet). A „tettek” is korlátozottak, egyoldalúak, agresszív, erőszakos magatartásban, antiszociális cselekedetekben nyilvánulnak meg, az etnikai alapú keveredés szintén korlátozott. A családi kapcsolatok megszorításokra, elhanyagolásra alapulnak, nem jellemző a kompromisszumra való hajlam, erős testvéri kapcsolatok épülnek ki, a többségi társadalom elismerése és elfogadása részleges, hiányos. A szerző arra is rávilágít, hogy az előbbi két csoport elkülönítése és leírása nyomán az etnikai és a társadalmi nem problematikája közti nagyfokú hasonlóságra bukkanhatunk, mindkét esetben az aspirációk a különböző etnikum vagy nem képviselői esetében ugyanazok: anyagi függetlenség, jó munkahely, kiegyensúlyozott családi élet.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekben egy esettanulmány rövid bemutatását olvashattuk. A tanulmány célja új perspektívából vizsgálni az ifjúságot érintő problémákat. Ezen új perspektíva jelen esetben az etnikai kisebbséghez való tartozás. A szerző az etnikai kisebbségben való étellel járó problémákat az ifjúságra kivetítve vizsgálja, ezzel egy új megvilágítást kölcsönözve ennek a kutatási szférának. Az alapvető cél a többség és kisebbség szimultán megismerése volt. Módszertani tekintetben jól alátámasztott megfontolásokból mindkét csoport (kisebbség-többség) képviselőit „megszólaltatja”, a magyarázat során pedig a társadalomba „ágyazottan” válaszolja meg a korábban feltett kérdéseket. A célkitűzésnek megfelelően választott és frappánsan összefoglalt elméleti háttér és módszertani keretek adta lehetőségeket azonban (legalábbis ebben a tanulmányban) nem aknázza ki teljes mértékben. Iskolapéldája azon tanulmányoknak, melyekben a csoportosítások, bár kimerítőek, inkább dichotómnak nevezhetőek (ami nem pozitív vagy negatív, az nyilván vegyes), továbbá nem használja ki a tanulmány során a felhalmozott empirikus anyag nyújtotta lehetőségeket. (Sarkítva arra is jó példa, hogy hogyan idézzük be az interjú anyagot a tanulmányba úgy, hogy közben nem fűzünk hozzá érdemleges magyarázatot). Néhány összegző bekezdésben utal tágabb összefüggésekre, mindvégig hangsúlyozva azonban, hogy ezek az összefüggések viszonylagosak. Esettanulmányról lévén szó nem szükséges a teljes társadalomra vonatkozó következtetéseket levonni, egy szűkebb populációra vonatkozóan azonban igen. Egy jó elképzelés és a téma érdeklődést felkeltő felvezetése után meglehetősen hanyatló tendenciát mutat annak kifejtése, leírása, magyarázata, ezért az igényes olvasó kissé frusztráltan nyugtázza az olvasmányt.

FORRÁSJEGYZÉK

Rashmi Singla: Youth Relationships and Ethnicity. A social psychological perspective. In *YOUNG. Nordic Journal of Youth Research*. London, 2004, SAGE Publications, Thousand Oaks, CA and New Delhi.